

Felsefe Kavramları Sözlüğü

”B” Harfi

- Bağdaşıcılık (Kompatibilizm):** Özgür irade ile determinizmin (belirlenimcilik) bir-biriyle çelişmediğini, ikisinin aynı anda geçerli olabileceğini savunan görüş.
- Bağımlılık:** Bir varlığın var olabilmek, işleyebilmek veya anlam kazanabilmek için kendi dışında başka bir varlığa ihtiyaç duyması durumu.
- Bağımsızlık:** Herhangi bir dış nedene, güce veya koşula bağlı olmadan kendi başına var olma veya eyleyebilme durumu.
- Bağımsız Değişken:** Bilimsel ve felsefi araştırmalarda sonucu etkileyen ve araştırmacı tarafından değiştirilebilen temel neden.
- Bağıntı (Relasyon):** Nesnelere, kavramlar veya olaylar arasında var olan ve onları birbirine mantıksal, nedensel ya da ontolojik olarak bağlayan ilişki.
- Bağıntıcılık (Rölativizm):** Bilginin, ahlakın ve değerlerin mutlak olmadığını; kişiye, topluma veya çağa göre değiştiğini savunan felsefi tutum.
- Bağlam (Konteks):** Bir sözün, metnin veya eylemin içinde gerçekleştiği ve onun gerçekte ne anlama geldiğini belirleyen dış koşullar bütünü.
- Bağlantıcılık (Koneksiyonizm):** Zihinsel süreçlerin, beyindeki yapay veya doğal sınırlarının birbiriyle kurduğu bağlantılar üzerinden açıklanabileceğini savunan bilişsel bilim kuramı.
- Bağnazlık (Dogmatizm/Fanatizm):** Bir inanca veya düşünceye körü körüne, hiçbir eleştiri veya kanıt kabul etmeksizin aşırı bir şiddetle bağlanma.
- Bakış (The Gaze):** Sartre ve Lacan’da ”ötekinin” bizi izlemesiyle kendi varlığımızın, utancımızın veya nesneleşmemizin farkına varmamız durumu.
- Bakış Açısı (Perspektif):** Bir olguyu, nesneyi veya sorunu değerlendirirken durulan nokta; zihinsel veya fiziksel yönelim.
- Barış:** Yalnızca savaşın olmaması değil; toplumsal, ahlaki ve zihinsel düzeyde uyum, adalet ve huzur durumu.
- Basit (Kavramsal):** Parçalara ayrılama-yan, karmaşık olmayan, kendi içinde tekil ve en temel yapı taşı olan şey.
- Başarı:** Belirlenmiş felsefi, pratik veya ahlaki bir amaca ulaşma; potansiyeli edimsel (aktüel) hâle getirme.
- Başkaldırı (İsyan):** Camus felsefesinde dünyanın absürdlüğüne (anlamsızlığına) boyun eğmeyip, insanlık onurunu korumak için gösterilen bilinçli direniş.
- Başkası (Öteki/Alterite):** Benliğin veya öznenin dışında kalan, onun kendiliğini kurmasında zıtlık veya ayna görevi gören yabancı bilinç.
- Batı Felsefesi:** Antik Yunan’da başlayıp Avrupa merkezli olarak günümüze kadar gelen akılcı, sistematik düşünce geleneği.
- Batıl İnanç:** Akla, bilime ve mantıksal nedenselliğe dayanmayan, genellikle korku veya gelenek kaynaklı yanlış kanı.
- Bâtını:** Bir metnin, olgunun veya dinî emrin görünürdeki anlamının (zahir) ötesinde, gizli ve içsel bir anlama sahip olduğu düşüncesi.
- Bâtınilik:** Hakikatin gizli ve içrek (ezoterik) anlamlarda bulunduğunu, ancak seçkin bir grubun bu bilgiye ulaşabileceğini savunan akım.
- Beden:** İnsanın ve diğer canlıların fiziksel, maddi varlık yönü; Descartes felsefesinde yer kaplayan (res extensa) töz.
- Beden-Zihin Problemi:** Fiziksel, maddi bir yapı olan beden ile soyut, maddi olmayan zihnin birbirini nasıl etkilediği sorunu.
- Bedbinlik (Pesimizm/Kötümserlik):** Var olan bu dünyanın olası en kötü dünya olduğunu, yaşamın acıdan ibaret olduğunu savunan Schopenhauer’ın felsefi tutumu.
- Beka (Kalıcılık):** Zamanın ötesinde olma,

sonsuzu kadar varlığını sürdürme durumu; tasavvufta Tanrı'da var olma (bekabillah).

25. Beklenti: Bilincin, geleceğe yönelik kurduğu kurgu ve umut; zaman algısında insanın geleceğe yönelimselliği.

26. Belagat (Retorik): Sözü güzel, etkili ve ikna edici kullanma sanatı; Antik Yunan'da Sofistlerin kullandığı temel felsefi tartışma aracı.

27. Belge: Bir bilginin, tezin veya tarihsel bir olayın doğruluğunu kanıtlamak için kullanılan somut veri.

28. Belgi (İm/İşaret): Kendi dışında bir şeyi gösteren, ona işaret eden sembolik nesne veya durum.

29. Belgin (Açık ve Seçik): Zihinde hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar net, diğer kavramlarla karışmayan kesin bilgi türü.

30. Beliriş (Emergence): Karmaşık sistemlerde, sistemi oluşturan alt parçalarda bulunmayan yepyeni özelliklerin bütünsel seviyede aniden ortaya çıkması (Örn: Nöronlardan bilincin belirmesi).

31. Belirimsizlik (Emergentism): Zihinsel süreçlerin ve bilincin, beynin fiziksel yapısından "beliren" ancak ona tam olarak indirgenemeyen yeni bir gerçeklik seviyesi olduğunu savunan görüş.

32. Belirlenim (Determinasyon): Bir şeyin sınırlarının, niteliklerinin veya nedenlerinin kesin olarak tayin edilmesi.

33. Belirlenimsizlik (Determinizm): Evrendeki her olayın, önceden var olan nedenler ve doğa yasaları tarafından zorunlu olarak belirlendiğini, özgür iradenin olmadığını savunan öğretisi.

34. Belirsizlik: Geleceğin, olguların veya bilginin kesin olarak ölçülememesi, bilinmemesi veya kestirilememesi durumu.

35. Belirsizlik İlkesi: Kuantum mekaniğinde (Heisenberg), bir parçacığın konumu ile momentumunun aynı anda kesin olarak ölçülemeyeceğini belirten fiziksel/felsefi ilke.

36. Belirti (Symptom): Kendisi doğrudan görünmeyen felsefi, psikolojik veya toplumsal bir problemin dışavurumu, habercisi.

37. Belit (Aksiyom): Doğruluğu kendiliğinden açık olan ve diğer kanıtlamaların te-

meli olarak kullanılan önerme.

38. Bellek (Hafıza): İnsanın geçmiş deneyimleri, kavramları ve bilgileri koruma, depolama ve bilince geri çağırma yetisi.

39. Bencillik (Egoizm): Bireyin ahlaki eylemlerinde sadece kendi çıkarını, varlığını ve mutluluğunu temel alması gerektiği görüşü.

40. Ben (Ego): Bireyin, kendisini diğerlerinden ve dış dünyadan ayıran bilinçli öznesi; "Ben kimim?" sorusunun merkezi.

41. Bencilik (Solipsizm): Var olan tek gerçekliğin kişinin kendi zihni olduğunu, dış dünyanın ve diğer insanların zihinlerinin birer yanılsama olabileceğini savunan aşırı şüpheli akım.

42. Benlik (Self): İnsanın kendi kimliği, kişiliği ve içsel bütünlüğü hakkındaki algısı ve farkındalığı.

43. Ben-Sen İlişkisi (Buber): Martin Buber'in felsefesinde, insanları nesne (Ben-O) olarak görmek yerine onlarla eşit, sahici ve derin ruhsal bağ (Ben-Sen) kurma durumu.

44. Benzeşim (Analoji): Özellikleri birbirine benzeyen iki şeyden biri hakkında bilinen bir durumdan yola çıkarak diğeri hakkında da çıkarım yapma.

45. Benzeşmezlik (Asimetri): İki felsefi kavram, olgu veya güç arasında denge, orantı ve aynılığın bulunmaması durumu.

46. Betimleme (Tasvir/Deskripsiyon): Bir şeyin özelliklerini, yapısını ve durumunu yarıda bulunmadan, olduğu gibi ortaya koyma işlemi.

47. Betimleyici Etik: İnsanların ne yapması gerektiğini dikte etmeden, toplumların ahlaki inançlarını ve pratiklerini bilimsel/gözlemsel olarak inceleyen alan.

48. Beşeri Bilimler: Doğa bilimlerinden farklı olarak sosyoloji, tarih, psikoloji gibi insanın kültürel ve sosyal etkinliklerini inceleyen disiplinler.

49. Beyin: Zihinsel, bilişsel ve sinirsel süreçlerin fiziksel ve biyolojik merkezi.

50. Beyin Fıçısı Argümanı (Brain in a vat): Gerçeklik algımızın şüphe edilebilirliğini göstermek için, kavanozdaki bir beyin olup bilgisayarla uyarılıyor olabileceğimizi öne süren felsefi düşünce deneyi.

- 51. Bırakılmışlık (Dereliction):** Heidegger ve Sartre felsefesinde insanın hiçbir yaratıcı güç veya belirlenmiş öz olmadan bu dünyaya fırlatılmış ve tek başına terk edilmiş olma hissi.
- 52. Biçim (Form):** Aristoteles felsefesinde maddeye (hyle) gerçekliğini ve neliğini kazandıran, onu şekillendiren öz; ideal tasarım.
- 53. Biçimcilik (Formalizm):** Estetikte veya matematikte içeriğe, anlama değil kurguya, yapıya ve dış şekle önem veren yaklaşım.
- 54. Biçimsel Mantık:** Argümanların doğruluğunu içeriklerinden bağımsız olarak, sadece çıkarım kurallarına (formlarına) göre değerlendiren mantık türü.
- 55. Biçimsel Neden (Causa Formalis):** Aristoteles'in dört nedeninden biri; bir şeyin ne olduğunu belirleyen kavramsal plan veya şablon.
- 56. Bilge:** Olayların ve varlığın içyüzünü kavramış, hem teorik bilgisi hem de pratik ahlaki yaşamı yetkinliğe ulaşmış ideal insan modeli.
- 57. Bilgelik (Sophia):** Sadece bilgi yığınına sahip olmak değil, bu bilgiyi ahlaki erdemle, yaşam tecrübesiyle ve doğru yargıyla kullanma durumu.
- 58. Bilgi (Episteme):** Öznenin (bilen) nesne (bilinen) ile girdiği etkileşim sonucu ortaya çıkan, doğrulanabilir ürün.
- 59. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji):** Bilginin kaynağını, sınırlarını, kesinliğini ve yöntemlerini araştıran felsefenin ana dallarından biri.
- 60. Bilgi Sosyolojisi:** İnsan bilgisinin ve düşünce sistemlerinin içinde yaşanan toplumsal koşullardan nasıl etkilendiğini inceleyen disiplin.
- 61. Bilgisizlik (Cehalet):** Bilgi eksikliği; Sokratik yöntemde gerçeğe ulaşabilmek için kişinin önce "hiçbir şey bilmediğini" kabul etmesi gereken başlangıç durumu.
- 62. Bilgin (Âlim):** Belirli bir bilimsel veya felsefi alanda derin teorik bilgiye ve uzmanlığa sahip kişi.
- 63. Bilim:** Evrenin veya olayların bir bölümünü konu alarak deneye, gözleme ve mantığa dayanarak sonuçlar çıkaran sistemli ve nesnel bilgi üretme süreci.
- 64. Bilim Felsefesi:** Bilimin doğasını, yöntemini, geçerliliğini ve varsayımlarını eleştirel bir gözle felsefi olarak inceleyen alt disiplin.
- 65. Bilimsel Devrim:** Thomas Kuhn'un bilim felsefesinde, eski kuramın (paradigmanın) tıkanmasıyla yepyeni ve radikal bir kuramın onun yerini alması sıçraması.
- 66. Bilimsel Gerçekçilik:** Bilimsel teorilerin, gözlemleyemediğimiz (elektron, gen vb.) şeyler hakkında bize dış dünyanın gerçek doğasını sunduğunu savunan felsefi pozisyon.
- 67. Bilimsel Yöntem:** Bilim üretirken kullanılan gözlem, hipotez kurma, deney, doğrulama ve teori oluşturma basamaklarından oluşan sistematik yol.
- 68. Bilimcilik (Scientism):** Tek geçerli ve kesin bilginin sadece doğa bilimleri (fizik, kimya vb.) tarafından verilebileceğini, felsefenin ve sanatın değersiz olduğunu savunan aşırı görüş.
- 69. Bilinç (Consciousness):** İnsanın kendisinin, çevresinin ve eylemlerinin farkında olma hâli; zihnin kendi üzerine dönebilme yetisi.
- 70. Bilinç Akışı:** İnsan zihnindeki düşüncelerin, mantıksal bir sıra gözetmeksizin, çağrışımlarla bir nehir gibi sürekli akması durumu.
- 71. Bilinç Yönelimselliği (Intentionality):** Husserl'in fenomenolojisinde, bilincin asla boş olmadığı, her zaman "bir şeyin bilinci" (bir nesneye yönelmiş) olduğu ilkesi.
- 72. Bilinçaltı (Subconsciousness):** Psikolojide ve felsefede, bilincin hemen altında yer alan ve istenildiğinde kolayca bilince çağrılan zihinsel içerikler.
- 73. Bilinçdışı (Unconscious):** Freud'a göre farkında olmadığımız, bastırılmış dürtü, arzu ve travmaların bulunduğu, ancak eylemlerimizi derinden etkileyen zihinsel bölge.
- 74. Bilinemezlik (Agnostisizm):** Tanrı'nın veya mutlak hakikatin insan aklıyla ne kanıtlanabileceğini ne de çürütülebileceğini; dolayısıyla bunların bilinemeyeceğini savunan görüş.
- 75. Biliş (Cognition):** İnsanın düşünme, hatırlama, öğrenme, algılama ve sorun çözme gibi zihinsel süreçlerinin genel adı.
- 76. Bilişsel (Kognitif):** Zihnin bilgi işleme,

anlama ve algılama süreçleriyle doğrudan ilgili olan durumlar.

77. Bilişsel Bilim: Felsefe, psikoloji, yapay zeka, nörobilim ve dilbilimin kesişimiyle zihnin nasıl çalıştığını disiplinlerarası araştıran alan.

78. Bilişsel Çelişki (Dissonance): Bireyin sahip olduğu iki farklı inancın, fikrin veya davranışın birbiriyle tutarsız olması nedeniyle yaşadığı zihinsel huzursuzluk.

79. Birey (İndividuum): Toplumu oluşturan, kendi bilincine ve iradesine sahip, bölünemez tekil varlık.

80. Bireycilik (İndividualizm): Toplumun veya devletin değil, tekil bireyin özgürlüğünün, haklarının ve çıkarlarının merkeze alınması gerektiğini savunan siyasi/felsefi görüş.

81. Bireyselleşme (Individuation): Jung psikolojisinde veya ontolojide bir varlığın kendi özgün potansiyelini gerçekleştirip tam ve eşsiz bir kişi olma süreci.

82. Birlik (Vahdet): Çokluğun karşıtı olarak evrendeki veya Tanrı'daki bölünemez tekliği, her şeyin temelinde bir olma durumunu ifade eden kavram.

83. Birlikte Varoluş (Co-existence): Felsefe, insanın ancak diğer insanlarla, toplumla veya doğayla ilişki içindeyken dünyada anlamlı bir yer bulabildiği gerçeği.

84. Biyoetik: Biyoloji, tıp ve genetik alanındaki gelişmelerin insan hayatı üzerindeki ahlaki boyutlarını (Örn: Ötanazi, kürtaj, klonlama) tartışan etik dalı.

85. Biyolojik İndirgemecilik: İnsanın tüm karmaşık davranışlarını, duygularını ve toplumsal eylemlerini sadece genlerle ve biyolojik faktörlerle açıklamaya çalışma yanılması.

86. Biyopolitika: Foucault'nun tanımıyla, modern iktidarın insanların bedenleri, nüfus artışı, sağlıkları ve yaşamları üzerinde doğrudan kontrol mekanizmaları kurması.

87. Biyosantrizm (Canlı Merkezilik): Sadece insanın değil, dünyadaki tüm canlı türlerinin içsel bir değere sahip olduğunu ve korunması gerektiğini savunan çevre etiği.

88. Boşluk (Void/Kenon): İçinde hiçbir madenin veya varlığın bulunmadığı uzay; Demokritos atomculuğunda atomların hareket

etmesini sağlayan "var olmayan" ama zorunlu mekân.

89. Boyut (Dimension): Bir nesnenin uzayda kapladığı yeri (en, boy, derinlik) veya felsefi bir sorunun incelenebileceği farklı düzeyler/açılar.

90. Budizm: M.Ö. 6. yüzyılda Hindistan'da Siddharta Gautama'nın öğretileriyle kurulan, acıdan kurtuluşu, arzuları yok etmeyi (Nirvana) ve aydınlanmayı amaçlayan felsefi/dini sistem.

91. Bulgu: Bilimsel araştırmalar, gözlemler veya felsefi soruşturmalar sonucunda elde edilen yeni kanıtlanmış veri.

92. Bunalm (Kriz): Toplumsal, bireysel veya felsefi anlamda var olan sistemlerin, inançların ve değerlerin çöküşü geçip çözümsüz kaldığı gerilim dönemi.

93. Burjuvazi: Karl Marx'ın tarihsel materyalizminde, kapitalist sistemde üretim araçlarına (fabrikalar, sermaye) sahip olan ve işçi sınıfını (proletarya) sömüren egemen sınıf.

94. Buyruk (Emir): Bireyin nasıl eylemesi gerektiğini bildiren ahlaki veya otoriter komut. (Örn: Kant'taki koşulsuz 'kategorik buyruk').

95. Büyü (Magic): Doğaüstü, mistik veya gizli güçler kullanarak doğa yasalarını veya insanların kaderini etkilemeye yönelik irrasyonel inanç ve pratikler bütünü.

96. Büyüklük (Magnitude): Nicelik olarak ölçülebilen nesnelerin hacmi; Kant estetiğinde aklın sınırlarını zorlayan "yüce" (sublime) olanın sınırsız hacmi.

97. Büyüsünün Bozulması (Disenchantment): Max Weber'in, modernleşme ve rasyonelleşme ile birlikte dünyadaki gizemsel, büyülü ve dini açıklamaların yerini bilimsel kuralların almasını ifade ettiği kavram.

98. Bağlantısızlık (Kopukluk): Modern insanın doğaya, topluma, değerlere ve hatta kendi özüne karşı hissettiği yabancılaşma ve yalıtılmışlık durumu.

99. Bütünsellik (Holizm): Bir sistemin parçalarının toplamından daha büyük ve farklı bir anlam ifade ettiğini, dolayısıyla bütünü parçalara indirgenerek anlaşılamayacağını savunan metodolojik yaklaşım.

100. Bütün (Totality): Parçaların birleşe-

rek oluşturduğu, kendi içinde eksiksiz olan ve kapsamlı yapı.
mantıksal/fiziksel bir tamlık ifade eden geniş